

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Filozófiai Intézet

SZLOVÁKIAI MAGYAR AKADÉMIAI TANÁCS

SZMAT

A magyar filozófia történetírásának metodológiai és gyakorlati problémái

Az előadások összefoglalói

Gángó Gábor

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai intézet
gango.gabor@abtk.hu

Természetjog és iskolafilozófia

A tanulmány új források, elsősorban a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában és a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában található gazdag kéziratos természetjogi anyag alapján vizsgálja a modern természetjog recepciójának következményeit az akadémiai évfolyamokon folyó oktatásra, közelebbről a filozófiaoktatásra nézve.

Egyrészt azt a feszültségviszonyt mutatja be, amelyet a filozófia kora újkori fordulatának számos elemét magába olvasztó modern természetjognak az arisztotelianus (protestáns skolasztikus) kurrikulummal való érintkezése generált, másrészt értelmezi az arra adott válaszokat a kurzusoknak, a tanári életműveknek, illetve a fenntartó egyházkerületnek a szintjein.

A vizsgálat eredményeképpen kiviláglik, hogy az arisztotelianus kurrikulum egészen a 19. század derekáig túlélte, mind a természetjogi, mind pedig a filozófiaoktatás kárára, amennyiben mindkettő a társadalmi-politikai valóságra haszonnal egyre kevésbé alkalmazható ismereteket közvetített. A társadalomismereti és politikai tudásanyagot a 18–19. század fordulóján megalapított jogi professzúrák vették át.

Guba Ágoston

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Moravcsik Gyula Intézet
guba.agoston@abtk.hu

Eklekticizmus és eredetiség Bayer János filozófiájában

Az eperjesi evangélikus kollégium 1663-ban a korábban még rövid ideig Wittenbergben is tanító Bayer Jánost (Johannes Bayer, 1630–1674) választotta rektorául. Az ambiciózus Bayer, noha csak három évig volt a kollégium élén, komoly intézményi átalakításokba kezdett, de nem volt kevésbé jelentős szellemi munkássága sem: 1662-ben jelenik meg az *Ostium vel atrium naturae* és 1663-ban a *Filum labyrinthi* (ismertebb nevén a *Lux mentium*). Bayer e két könyve szándékolatlanul kilép az iskolafilozófiai disputák világából és mind formájukban, mind felfogásukban újszerűen közelítenek a természetfilozófiához. A két műre, mint azt többen megállapították már, a legnagyobb hatással Francis Bacon és Comenius gondolkodása volt. Előadásomban elsősorban arra keresem a választ, hogy pontosan milyen gondolatokat

meríthetett Bayer az említett gondolkodóktól (esetleg másoktól), és hogyan foglalja ezeket egységes egészbe, hogy ezáltal példáján keresztül világítsak rá a régi magyar filozófia eklekticizmusának kérdéseire.

Kovács Gábor

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet

Kovacs.Gabor@abtk.hu

A határátlépés bővületében: a kultúrkritikai értelmiség szerepmmodelljei a két világháború között

Kultúrkritikáról mint műfajról és kultúrkritikai értelmiségről mint típusról a 19. század második felétől lehet beszélni. Ekkora alakul ki az a társadalmi – kulturális – intézményes konstelláció, amelyben a modernitás kritikája artikulálódik. Kulcsszavakban: a hétköznapi életvilágot átalakító modern nagyváros, a kapitalista világgazdaság, az ettől elválaszthatatlan, a mindennapokat ugyancsak radikálisan megváltoztató, a premodern tér- és időképzeteket felülíró közlekedési technológiák: vasút, gőzhajózás, a modern oktatási rendszer kiépülése az elemi iskolától az egyetemekig. Utóbbi, vagyis az egyetem, s az ekörül kialakuló akadémiai szféra témánk szempontjából igencsak lényeges, hiszen a kultúrkritikai értelmiség ezzel az intézménnyel, illetve a vele összekapcsolódó értelmiségi léttel fölöttébb ambivalens viszonyban van. Értelmiségivé az egyetem falai között válik, ám aztán – ez utóbbi mozzanat feltűnően gyakori közös elem az egyéni pályafutásokban – elutasítja a hivatalos tudományosság intézményrendszerébe való betagozódást. Vagy teljesen kívül marad, vagy valamiféle köztes állapotban él az akadémiai hierarchiát elfogadó szaktudós és az intellektuális autonómiájára kényes művész-értelmiségi szerepei között. A tudomány és a művészet közötti határok át lépésének szándéka – nemcsak Magyarországon – a két világháború közötti időszakban igen erős: az 1935–1939 közötti Sziget-mozgalom ennek a bizonyítéka. Mint ahogyan annak is, hogy ezt mindkét oldalról ambicionáltak: ebben az esetben Kerényi Károly és Hamvas Béla.

Laczkó Sándor

SZTE Klebelsberg Könyvtár Különgyűjteményi Osztály, osztályvezető;

SZTE BTK, Filozófia Tanszék

laczkos62@gmail.com

A magyar nyelvű filozófiai szakirodalom bibliográfiai és metodológiai problémái

A tervezett előadás a magyar nyelvű filozófiai szakirodalom feldolgozásának és online szolgáltatásának hányattatott sorsáról, a feldolgozás módszertanáról és tipizálásáról, bibliográfiai szintű részeredményeiről, valamint jövőbeni lehetőségeiről fog szólni és az előadó szándéka szerint meglepetéssel kíván szolgálni. Az előadás a vonatkozó szakirodalom rendszerezésén túl számba kívánja venni ezen szakirodalom feldolgozásának 21. századi eszközeit és technikai lehetőségeit.

Mester Béla

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet

Mester.Bela@abtk.hu

Hogyan konstruáljunk filozófusi életműveket és nemzeti filozófiatörténeteket?

A történeti jellegű tudományok alapvető módszertani kérdése az elméleti reflexió arra a módra, ahogyan az elbeszélés maga is alakítja tárgyát. Valószínűleg soha nem válik majd el tisztán egymástól a múlt feltárása és annak interpretációja, amely már a források feltárásával és közreadásával óhatatlanul a kezdetét veszi; a legtöbb, amit tehetünk, hogy legalább utólag számba vesszük, tudatosítjuk a különbséget, amely a múlt és az annak elbeszélése között fennáll, hiszen ezen az alapon lehetünk csak képesek új, reményeink szerint valamilyen szempontból jobb elbeszélés megalkotására. Tervezett előadásomban a magyar filozófiatörténet-írásból hozok föl példákat arra, hogy miként igyekeztek elődeink megkonstruálni a magyar filozófia koherens történetét, és ebben a folyamatban hogyan figyelhetők meg a történeti jellegű társtudományokban, főként az irodalomtörténetben tapasztalható párhuzamok. A nagy, nemzeti szintű narratíva mellett, vagy inkább azon belül ki kell térnem a filozófiatörténeti elbeszélésnek az egyes filozófusok életműveinek megkonstruálásában betöltött szerepére is, abból a szempontból, hogy ezek hogyan szolgálják a nemzeti narratívát.

Mészáros András

Szlovák Tudományos Akadémia, Filozófiai Intézet
bandimeszaros@azet.sk

Ha narratíva, akkor milyen?

Az előadás Perecz László előadásához kapcsolódik. Vagyis ahhoz a kérdéshez, hogy milyen narráció keretein belül adható elő a magyarországi/magyar filozófia története. Jelenlegi felfogásom már jelentősen eltér *A filozófia Magyarországon* című könyvemben prezentált szövegtől, főként ami annak módszertani oldalát érinti. Az ott meglevő – többé-kevésbé egységes – narratíva mára már széttöredezett, és résznarratívákban, diskurzus-formákban mutatkozik meg. Az egységes narratíva képzete a 19. századi nemzeti irodalomtörténet kliséit mutatja fel, és a protestáns filozófiatörténet-írás jeleit hordozza magán. Jelenleg azon az állásponton vagyok, hogy a 19. század utolsó harmadáig számolnunk kell az iskolai filozófia és a *philosophia in sensu cosmopolico* kettősségével és az utóbbinak az előbbiből való kinövésével. Ezt a módszert érvényesítettem a magyar filozófia történetének szlovák nyelvű feldolgozásában. Ezen túl nem hagyhatjuk figyelmen kívül az iskolai filozófián belül a katolikus – kiemelt módon a jezsuita – valamint a protestáns bölcsélet kettősségét, sőt, a protestantizmuson belül a magyarországi református és evangélikus iskolai filozófia eltérő jellegét is. Mind az iskolai, mind pedig a nyilvános filozófiában megmutatkoznak regionális különbségek is: pl. Felső-Magyarország versus Erdély. Külön elbeszélést igényel a 19. századi nemzeti filozófia, amely a vele ellenkező nézeteket is magához idomította, szubverzív módon irányította. Végezetül pedig számolnunk kell a transznacionális akadémikus filozófia deterritorizációs hatásával, amely átírja a magyar filozófia történetének „nemzeti” jellegét, és új dimenziókat nyit a filozófiatörténet-írás számára. Meggyőződésem, hogy szükség van egy új magyar filozófiatörténetre, amelyik ezeket a szempontokat is figyelembe veszi.

Perecz László

egyetemi tanár, BME GTK – ELTE GTK
pereczl@hotmail.com

Kézikönyvek – röviden vagy hosszan?

A tervezett előadás a magyar filozófiatörténet két közelmúltbeli–kortársi kézikönyvének módszertani megoldásait próbálja áttekinteni: Mészáros András és a Hell–Lendvai–Perecz szerzőhármas vállalkozásának metodológiai tanulságait veszi számba. Gondolatmenete, előbb, röviden, elvi különbséget tesz a módszertan három absztrakciós szintje – a narratívaalkotás, a kánonképzés és az ábrázolásmódszertan – között. Utóbb, részletesebben, vizsgálat alá vonja két munka ábrázolásmódszertanát. Mészáros karcsú összefoglalója (2000) a 19. század végéig tekinti át a folyamatokat; a Hell–Lendvai–Perecz szerzőhármas terjedelmesebb, kétkötetes összefoglalója (2000–2001) pedig a 20. század jelentős alakjainak bemutatására vállalkozik. Az előadás a kézikönyvek módszertanának anyagbeosztási megoldásait végigkövetve igyekszik megfogalmazni néhány következtetést.

Sándor Klára

SZTE BTK, Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék;
Comenius Egyetem, Magyar Nyelv és irodalom Tanszék
tanszékvezető egyetemi tanár
sador.klara@szte.hu

Társaslélektan társasnyelvészeti alapon – Karácsony és nyelvi relativizmus

Karácsony Sándor példátlanul népszerű tanár, aztán professzor volt, előadásait tömegek hallgatták – a kommunista hatalomátvétel után csönd lett körülötte, és főként csönd lett róla. Tanítványai és azok gyermekei vitték tovább a szellemi örökséget, s tartották életben mindaddig, amíg újból ki lehetett adni a könyveit. Az utóbbi években újra divattá vált rá vagy néhány általa sokat használt fogalomra hivatkozni, hallunk a „sajátos magyar szemléletről”, a másik oldalon arról, hogy Karácsony „magyarkodó nacionalista” volt. Karácsony terminológiájának átpolitizálása – ismét mindkét oldalon – a karácsonyi fogalomrendszer nem ismeréséről tanúskodik.

Annak ellenére, hogy az utóbbi években készült néhány elemzés Karácsony életművéről, ezek között van egy nyelvészeti is, mintha Karácsony nyelvészeti megjegyzései még mindig nem kapnának elég figyelmet: az szinte közhely, hogy filozófiai rendszerét a nyelvre alapozta, és grammatika-reformját már elemezték, nyelvi relativizmusa a megérdemelnél kevesebb figyelmet kap, talán azért, mert a nyelvi relativizmust magát is divat a 20. század főáramú nyelvészeti irányzataiban dilettantizmusnak bélyegezni. Ugyanakkor Karácsonynak filozófiai rendszere értelmezhetetlen a nyelvi relativizmuson mint gondolkodási kereten kívül. Előadásomban a modern nyelvi relativizmus nézőpontjából kísérlem meg elemezni Karácsony Sándor kulcsfogalmait.

Simon József

egyetemi docens
SZTE BTK, Filozófia Tanszék
jsimon1974@gmail.com

Kartezianizmus és természetjog

Két filozófiai paradigma viszonya a kora újkori magyar filozófia történetében

Apáti Miklós 1688-ban publikálja *Vita triumphans civilis* című művét Amsterdamban, Bethlen Miklós 1708-ban veti papírra *Önéletírásához írt Elöljáró beszédét* az eszéki vár börtönében. Mindama különbségek ellenére, melyek a két szöveg tartalmát és keletkezéseik kontextusát jellemzik, a két filozófiai műnek van egy feltűnő közös jegye. E közös vonás egy kettős orientációban mutatkozik meg: mindkét szerző számára alapvető jelentőségű a karteziánus hagyomány századvégi újraértelmezése vagy meghaladása; és mindkét szerző számára evidens, hogy a társadalomra vonatkozó nézeteiket a természetjogi gondolkodás grotiusi-pufendorfi koordinátái mentén kell kifejtetni. Az előadás ennek megfelelően két célt tűz ki maga elé. Egyfelől kísérletet tesz annak megmutatására, hogy milyen alakzatokban áll előttünk Descartes és Pufendorf filozófiája Bethlen és Apáti szövegeiben. Másfelől a karteziánizmus és a természetjogi gondolkodás viszonyára vonatkozó dilemmákra mutat rá. Az előadás óvatos hipotézisként azt is megfogalmazza, hogy e két filozófiai orientáció problémáinak ilyen szorosan együttes kezelése akár hungaricumnak is tekinthető a 17–18. század fordulóján.

Smrcz Ádám

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Politika- és Államelméleti Kutatóintézet
smrczadam@gmail.com

A sensus communis fogalmának neosztoikus recepciója Magyarországon

Justus Lipsius *De Constantia* (1584) c. traktátusának egyik fontos megállapítása szerint a bajaink forrása nem a külvilág dolgaiban vagy eseményeiben, és nem is a helyes észhasználatban keresendők, hanem a hétköznapi emberek észhasználatából erednek („mala ea re et ratione non dicam; fatebor opinione esse, et *communi* quodam vulgi *sensu*”). A szerző megfogalmazásából teljesen egyértelműnek tűnik, hogy a *sensus communis* nem más, mint megbízhatatlan vagy helytelen ítéleteink forrása, ekképpen pedig szöges ellentétben áll a filozófiai gondolkodásra jellemző helyes észhasználattal („recta ratio”). 1641-es Lipsius-fordításában Laskai János pedig még csak nem is törekedett értéksemleges szóhasználatra ezen a helyen („meg-vallom hogy [a bajok] á Vélekedés es á tudatlanoknak némi-némü köz *ítéleti*-szerint” valók), de a *sensus communis* hasonló értelmezését láthatjuk Lipsius egy másik olvasójánál, a pozsonyi születésű Daniel Wilhelm Möllernél is, aki a hétköznapi észhasználat kívánatosságát jól láthatóan az élet ügyes-bajos dolgaiban való döntéshozatalra korlátozza („mások haragját azáltal kerülheted el, ha senkit nem bántasz meg ok nélkül; ettől a józan eszed [*sensus communis*] is megóv”).

Előadásomban további szöveghelyek bevonásával teszek kísérletet annak bemutatására, hogy a 16–17. századi neosztoikus diskurzusban a *sensus communis* egyfajta pre-filozófiai gondolkodásmódok jelölt (és ezáltal kontrasztban állt a filozófiai észhasználattal), valamint, hogy ez az attitűd a kora újkori sztoa magyarországi recepciójában is tetten érhető.

Szabados Bettina

Bölcészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet
A „sensus communis” hagyománya a magyar gondolkodásban OTKA –kutatócsoport
szabados.bettina@gmail.com

Filozófusok a Nagy Háborúban

A Nagy Háború nem csak az országhatárokat, a gazdaságot vagy éppen a társadalmi berendezkedést formálta át, hanem hatással volt a filozófiáról való és a filozófiai gondolkodásra is. Lukács György és Révész Géza a századelőn párhuzamos életutat járt be, törekvéseik és karrierterveik megegyeztek, annak ellenére, hogy ellentétes meggyőződésük volt a filozófiáról. Érvényesülési törekvéseiknek (folyóírattev, filozófiai társaság alapítása, habilitáció és magántárság német nyelvterületen) a Nagy Háború vetett véget. Levelezéseik és a korabeli dokumentumok gazdag anyagot szolgáltatnak arról, hogy a háború hogyan befolyásolta Lukács és Révész törekvéseit és gondolkodását, illetve miként alakította át a magyar és német szellemi életet. Az előadás során Lukács és Révész párhuzamos életútján keresztül szeretném bemutatni a filozófiáról való gondolkodásnak az átfőmálódását, illetve a filozófia szerepének átértékelődését a Nagy Háború fényében.

Székely László

Bölcészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet

A „sensus communis” hagyománya a magyar gondolkodásban OTKA -kutatócsoport
sz-1@caesar.elte.hu

A filozófiai alkotások értékelésének problémája mint módszertani kérdés – különös tekintettel Palágyi Menyhétre és Lukács Györgyre

Annak megítélésében, hogy kik voltak az európai filozófia történetének legjelentősebb személyiségei, jól körülírható konszenzus van a filozófusok között. Bár egyes irányzatok kizárhatnak történeti szempontból meghatározónak tekintett alkotásokat a kortárs filozófiából – lásd például a Bécsi Kör Descartes- és Heidegger-kritikáját – a történeti jelentőség tekintetében még ezek esetében is megmarad az egyetértés, hiszen kritikai elemzéseik célpontját továbbra is e személyiségek és műveik képezik. Az ilyen személyiségek esetében mintegy tautologikusan adódik az érzékítélet: a filozófia története – és bizonyos értelemben a filozófia maga – éppen műveikkel azonos. Ha viszont a filozófiatörténet-írás nem csupán a kialakult értékítélet szerinti legjelentősebb művekre és azok alkotóira irányul, hanem finomabb fölbontásra törekszik, komoly módszertani kérdésként merül föl az életművek jelentőségének megítélése. Különösen így van ez, ha egy olyan kis, nem világnyelven beszélő nemzet filozófiatörténetével foglalkozunk, mint a magyar. Miképpen kerülhető el, hogy világnézeti preferenciáink vagy kultúránkhoz való kötődésünk jegyében túlértékeljük egy-egy filozófusunkat? Vajon csak a művek nemzetközi hatástörténete – a múltbeli és/vagy jelenkori „kánonok” – alapján ítélezhetünk? Hordoznak-e egyáltalában a filozófiai művek „magánvalóan” olyan értéket, melyek az ítélezéstől független jelentőséggel ruházzák fel őket, aminek nyomán azután alul- vagy felülértékelésükről beszélhetünk? Jogosult lehet-e egy magyar filozófiatörténész részéről az ezzel ellentétes és egyúttal nemzetközileg is erősen alátámasztott értékítélettel szemben Palágyi Menyhértet *A történelem és osztálytudat* utáni Lukács György mellé állítani, vagy egyenesen elébe helyezni? S általában – nemcsak Lukács Györgyre és Palágyi Menyhétre gondolva –: milyen érvek hozhatók föl egy ilyen, a ma uralkodó értékhierarchiát korrigáló korrekció mellett? Előadásomban e kérdéseket járom körül, és bár tudatában vagyok annak, hogy általános konszenzusra igényt tartó válasz nehezen adható, megpróbálok érveket hozni fel amellet, hogy a recepciótól és az éppen adott értékhierarchiától független megfontolások is hozzájárulhatnak egy-egy filozófiai mű jelentőségének megítéléséhez.

Ungvári Zrínyi Imre

egyetemi docens, BBTE, Magyar Filozófiai Intézet
iungvari@gmail.com

Hatástörténet és filozófiatörténeti jelentőség

Módszertani problémák Böhm Károly életművének filozófiatörténeti megítélésében

A filologikus-historikus tudományok instrumentáriumára hagyatkozó rekonstruktív filozófiatörténettel szemben, amely a filozófiai mű/életmű értelmét úgy kívánja felmutatni, ahogyan azt „tulajdonképpen értették” (W. Ch. Zimmerli), én úgy gondolom, hogy a filozófiatörténeti rekonstrukció egyszersmind interpretáció is, és csak abban az esetben képes érdemlegeset mondani, amennyiben az értelmezett művet/életművet nemcsak az elmúlt történeti korszak terminusaiban látja, hanem a jelen kérdésfelvetései szempontjából is. Ehhez azonban szükség van a múltbeli filozófiai mű (életmű) iránti tematikus filozófiai és filozófiatörténeti érdeklődést mai problémák felől is értelmezhetőnek felmutató, a múlttól a jelenig ívelő és a jelenben is eleven kérdésfelvetések megfogalmazására. Ilyen kérdésfelvetések a böhmi filozófiai életmű esetében: (1) a filozófia *önreflexív, átfogó* jellege, azaz módszeresen, ismeretelméletileg megalapozott és koherensen építkező, önértelmező formája; (2) a hasonlóképpen ismeretelméletileg-módszertanilag megalapozott filozófiai szubjektumelmélet; (3) a filozófiai szubjektum ugyancsak megalapozott cselekvő és alkotó képességének az értelmezése; (4) a filozófia alapviszonyainak reflektált és részletesen kidolgozott távlati kapcsolata a filozófia céljáról, illetve e cél elérhetőségének feltételeiről és módozatairól kilakított felfogással. Az említett csomópontok értelmezése érdekében igyekszem megmutatni a mű (életmű) viszonyát a filozófiai hagyományhoz és problémátörténethez; a mai közmegegyezészerűnek tűnő alapállás fellazításának szükségességét (a szubjektum modern eredetére, autonómiájának meggyengülésére, sőt „halálára” vonatkozó meggyőződések), illetve a gondolatmenet visszavezetését az „eredeti szituációjából fakadó” értelméhez, és nem utolsósorban a művet életre hívó kérdés eredeti intenciójához. Úgy gondolom, hogy a különböző filozófiatörténeti szemléletmódok versengése és relatív jogosultsága nem teszi feleslegessé, sőt éppenséggel szükségesnek mutatja annak a kérdésnek a megfogalmazását, hogy a böhmi filozófia mennyiben és milyen értelemben jelenti (vagy sem) egy ma már ugyancsak problematikus ideálnak, „a filozófia céleszméjének” a megvalósulását.

Varga Péter András

Bölsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet
Varga.Peter@abtk.hu

A „philosophia alapfeladványának tisztázása”

A modern filozófia poszthegeliánus metafizikai krízise és annak megjelenése a tizenkilencedik századi katolikus egyetemi filozófiában historiográfiai szemszögből

A magyar filozófia elfeledett nevezetes pillanatainak sorában mindenképpen kitüntetett hely illetné meg az 1874. évet. Az esztendő elején, április 22-én tartotta székfoglaló előadását a Habsburg Birodalom fővárosának egyetemén a filozófia újonnan kinevezett második professzora, Franz Brentano; az év őszén, november 23-án pedig a Magyar Tudományos Akadémia frissen kinevezett filozófus levelező tagja, Pauer Imre premontrei szerzetes lépett a katedrara székfoglaló előadásával. A pillanat jelentőségét nem pusztán a hasonló tudományos gesztusok időbeli egybeesése, hanem elsősorban a tematikus analógia adja: Brentano élénk visszhangot kiváltott előadása az *A filozófiai területen való elbátortalanodás okairól* (Ueber

die Gründe der Entmuthigung auf philosophischem Gebiete) címet viselte, míg Pauer *Teendők a philosophia érdekében* felirat alatt beszélt. Az a tény, hogy a filozófia professzionális tudományos művelésének kitüntetett színterein ilyen leplezetlen módon jelenik meg az e tevékenység legitimitására és kivitelezhetőségére irányuló kétely, plasztikus módon mutatja a tizenkilencedik századi poszthegeiánus filozófia metafizikai krízisét és annak megjelenését az *in statu nascendi* magyar professzionális filozófiában (talán e válsághangulatnak tudható be, hogy a tisztelt tudós társaság értesítőjében Pauer előadását csak megcsonkítva, legizgalmasabb markáns metafizikai téziseitől megfosztva merete kivonatosan megjelentetni). Mindkét főszereplő későbbi biográfiája viszontagságosan alakul: Brentano már 1880-ban elveszti professzori katedráját és 1895-ben magántanári tevékenységével is felhagyva, megaláztatottan távozik a császárvárosból, hogy emigráns szabadúszó értelmiségiként éljen, Pauer pedig ugyan élete végéig nem kerül ki a magyar intézményes filozófiai erőközpontjaiból, azonban hírnevét alaposan megtépázza az új magyar filozófia 1892-ben kirobbant első nagy plágiumbotránya, amelynek középpontjában Pauer állt, nem teljesen megérdemelt módon. Mintha életpályájuk stigmáiban is hordoznák e metafizikai krízis, ami még hosszú évtizedekig, a mai kortárs filozófia eredőjét jelentő irányzatok – pl. fenomenológia, analitikus filozófia – kibontakozásáig nem fog megoldódni, sőt tulajdonképpen mindmáig a filozófiával szemben ekkor megjelent kihívások, válaszkísérletek (pl. filozófia mint „fogalmak feldolgozása”) és metafizikai kontextus örökösei vagyunk.

Előadásomban a konferencia irányultságának megfelelően elsősorban e helyzet filozófiatörténet-írói módszertani aspektusaira szeretnék reflektálni a tizenkilencedik századi poszthegeiánus filozófia később az egyetemes filozófia historiográfiájában is elfelejtett narratívájának rekonstruálhatósága, a kortárs filozófiai érdeklődés homlokterében álló egyetemes irányzatok (elő)történetének folytonossága, a professzionális teoretikus filozófiának a születőben lévő magyar filozófia kontextusában is releváns fogalma, valamint a felekezeti, kifejezetten a katolikus filozófiának a magyar helyzetre specifikusan jellemző problémája kapcsán.

Veress Károly

egyetemi tanár

emeritus professzor

BBTE, Magyar Filozófiai Intézet; Filozófiai Doktori Iskola, Kolozsvár

veresskaroly53@gmail.com

Lehetséges módszertani közelítések a közelmúlt filozófiai teljesítményeihez

Az a mód, ahogyan a filozófia mibenlétével, a szellemi és kulturális környezetében betöltött szerepével, az egzisztenciális folyamatainkba való gyakorlati integrációjával kapcsolatos szemléletünk és beállítódásunk alakul, meghatározza a filozófia alkotó művelésének a tényleges és aktuális gyakorlatát. És fordítva is igaz: az, hogy képesek vagyunk-e, és hogy milyen módon vagyunk képesek a saját tapasztalatainkban megnyíló filozófiai kérdések felismerésére és a rájuk irányuló kreatív válaszkeresési erőfeszítésekre, nagymértékben befolyásolja azt is, hogy hogyan viszonyulunk a filozófia-szemléletünket formáló filozófiai hagyományhoz, mennyire vagyunk képesek partnerként kezelni és szóhoz juttatni a válaszkereséseinkben.

Problémafelvetésem a már nem is olyan közeli „közelmúlt” – a rendszerváltást megelőző évtizedek mintegy globálisan „az átkos”-nak bélyegzett időszaka – szellemi-filozófiai teljesítményeihez, kulturális produktumainak a kitapintható filozofikumához való

viszonyulásunkkal kapcsolatban néhány módszertani megfontolásra összpontosít, különös tekintettel a filozófiai élet erdélyi sajátosságaira, s a filozófia „történeti” művelésének ama szükségképpeni velejárójára, hogy mindig is a „jelenben” *írja* magát, és a megélt filozófiai kultúránkba *írja be* magát. Ez utóbbit a filozófiatörténet-írás legalább annyira sarkalatos kérdésének vélem, mint azt, hogy úgymond a „múltról” szól.